

Notiser

REPLIK ETT OM ORAKEL

Fredrik Stjernberg presenterar i FT 1/2006 ett ”logiskt argument” för att det inte kan finnas orakel. Enligt Stjernberg måste åtminstone fem villkor vara uppfyllda för att något skall vara ett orakel: det skall vara (1) allvetande (det skall veta allt som finns att veta om framtiden), (2) ofelbart (om oraklet säger att något är sant, så är det sant), (3) öppet för frågor (det får inte låta bli att svara på någon fråga som ställs), (4) transparent (svaren skall vara informativa och möjliga att förstå i förväg) och (5) snabbt.

Stjernbergs exempel är följande. Jag säger till oraklet, att om dess nästa svar är ja, så kommer jag att vissla som reaktion; om det är nej, så kommer min reaktion vara att klappa händerna. Jag frågar sedan oraklet: Kommer jag att klappa händerna som reaktion på ditt nästa svar? Problemet för oraklet är nu, enligt Stjernberg, att om det svarar ja, så kommer jag att vissla (och då har oraklet fel), och om det svarar nej, så kommer jag att klappa händerna (och även då har oraklet fel) – och om det låter bli att svara vare sig ja eller nej, så kommer jag inte att klappa händerna (och då har det också misslyckats, eftersom svaret här borde vara nej). Detta visar enligt Stjernberg att ingenting kan uppfylla villkor (1)–(5).

Men är detta övertygande? För det första visar exemplet knappast att det inte finns någon möjlig värld där något objekt, som inte utsätts för en prövning i stil med den Stjernberg beskriver, uppfyller (1)–(5). För det andra verkar Stjernberg inte ens ha givit ett gott skäl att betvivla att ett objekt som utsätts för en dylik prövning kan uppfylla (1)–(5). Om vi har att göra med ett genuint orakel, som svarar ja, så kommer jag ju att klappa händerna, och om det svarar nej, så kommer jag inte att klappa händerna. Jag kommer alltså att misslyckas i min föresats att vissla som reaktion på ett ja och att klappa händerna som reaktion på ett nej. Visserligen kanske det inte finns någon möjlig värld där det finns ett objekt som utsätts för prövningen och uppfyller (1)–(5) och där jag lyckas i min

föresats. Men från detta kan vi inte gärna sluta oss till att det inte finns någon möjlig värld där det finns ett objekt som utsätts för prövningen och uppfyller (1)–(5).

Jens Johansson

REPLIK TVÅ OM ORAKEL

Fil.dr Thorild Dahlquist, som väl är Sveriges för närvarande äldste professionella filosof – han har nyligen fyllt 86 år – har skrivit följande brev till Fredrik Stjernberg, med anledning av dennes artikel i FT nr 1 i år.

Bäste filosofkollega! Jätteroligt att läsa Din högst intressanta orakel-artikel i *Filosofisk tidskrift*! Ditt argument kan faktiskt förkortas ett led: eftersom ”Du svarar nej” är ekvivalent med ”Jag klappar händerna”, behöver inte ”mina reaktioner” (vissling, handklappning) introduceras i resonemanget.

I stället för ”Kommer min nästa reaktion på ditt svar bli att jag klappar händerna” ställes i det förkortade argumentet frågan ”Blir ditt svar nej?”. Sedan fortsätter det förkortade argumentet på samma sätt som det oförkortade: Om ditt svar blir ja, så blir det falskt. Om ditt svar blir nej – också då blir det falskt. Ergo: hur oraklet än svarar, svarar det falskt. (*Generellt*: hur ett subjekt än svarar, svarar det falskt.)

I båda argumentens frågor är prepositionsattributet ”*på denna fråga*” underförstått. Båda frågorna har en uppenbar likhet med ”lögnaren”; bland annat därigenom att liksom ”lögnaren” är en sats som refererar till sig själv, refererar också dessa frågor till sig själva.

Vart och ett av de båda argumenten bevisar ju, att det inte existerar något orakel som kan ge ett sant svar på alla frågor som kan ställas; följaktligen inte något orakel som satisfierar Dina villkor 2 (alla oraklets svar är sanna) och 3 (oraklet besvarar alla frågor som kan ställas). Men nöjer vi oss med det modestare kravet att oraklet kan ge ett sant svar på alla *meningsfulla* frågor som kan ställas (ersätter villkoret 3 med 3': oraklet besvarar alla meningsfulla frågor som kan ställas), inträder ett annat läge.

Enligt Bertrand Russells förgrenade typteori är ”lögnaren” en meningslös sats, liksom alla satser med självreferens. Utsträckes denna teori även till interrogativa satser, är också alla frågor med självreferens, t.ex. frågorna i de båda argumenten ovan, meningslösa.

Det är sant att den förgrenade typteorin inte stått högt i kurs bland logikerna under senare tid – dels emedan den i *Principia Mathematica* nödvändiggör reducibilitetsaxiomet, vilket många finner ointuitivt; dels emedan den tycks utgallra också många ”harmlösa” satser med själv-

referens ("denna sats består av sex ord") som meningslösa. Någon allmänt accepterad teori för hur "lögnaren" och de andra – infinit många – semantiska paradoxerna skall elimineras finns ju inte; än mindre något etablerat meningsfullhetskriterium, som utgallar "lögnaren" och frågor likartade med dem i argumenten ovan som meningslösa, även om det är mindre restriktivt än den förgrenade typteorin.

Enligt min åsikt är alltså de frågor som oraklet enligt argumenten ovan inte kan svara på meningslösa. Du skriver i slutet av Din artikel: "Kanske finns det någon typ av begränsningar på vad man kan ställa för frågor. Men någonting måste i varje fall göras, och varje åtgärd kommer att leda till ett mindre intressant orakel." Men det är svårt att tycka att begränsningen till *meningsfulla* frågor gör oraklet mindre intressant, mindre imponerande! Att villkoret 3 modifieras till 3' ovan gör inte frågan om det existerar orakler mindre intressant.

Två problem tränger sig på: (1) Om frågorna i de båda argumenten är meningslösa – är inte argumenten själva meningslösa då? Analoga frågor har dryftats i litteraturen om logiska och semantiska paradoxer.

(2) I stället för att stipulera att oraklet bara behöver ge sanna svar på *meningsfulla* frågor – kan man inte stipulera att oraklet bara behöver ge sanna svar på frågor som är sådana att det är *logiskt möjligt att något subjekt ger ett sant svar på dem*? Argumenten ovan bevisade ju generellt, att *inget subjekt* kan ge ett sant svar på deras frågor. Vore det inte bättre att ta fasta på denna generella omständighet i stället för att prata om meningsfulla och meningslösa frågor?

Men mitt brev är redan tillräckligt långt! Jag lämnar därför dessa två problem åt sitt öde och slutar med vänliga hälsningar, i vilka min fru Ann-Mari instämmer.

Tuus
Thorild

Lars Fr. H. Svendsen, som är docent i filosofi vid universitetet i Bergen har givit ut en uppmärksammat bok med titeln *Ondskans filosofi*, Natur och Kultur 2005. Det norska originalet kom redan 2001. Peter Gärdenfors, professor i kognitionsvetenskap i Lund, har givit ut boken *Tankens vindlar – Om språk, minne och berättande*, Nya Doxa 2005.

Roger Fjellström, docent i praktisk filosofi i Umeå, har utgivit en bok med titeln *Lärares yrkesetik*, Studentlitteratur 2006. Den utgör en fortsättning på Fjellströms tidigare bok *Skolområdets etik*, Studentlitteratur 2004.

Hans Ruin har utgivit *Kommentarer till Heideggers Varat* och tiden, Södertörn Philosophical Studies, nr 2, 2005. En festskrift tillägnad Lars-Olof Åhlberg, professor i estetik i Uppsala, har utgivits under redaktion av Clas Entzenberg och Simo Säätelä. Bokens titel är *Perspectives on Aesthetics, Art and Culture*, Thales 2005. Den innehåller artiklar av tjugofem författare.

KOMPLETTERINGAR TILL EN INGEMAR HEDENIUSBIBLIOGRAFI

J. L. Austins begrepp *performativ* diskuterades livligt och länge i den internationella analytiska filosofin. Även i Sverige. En av dem som här var engagerade i ämnet var Ingemar Hedenius. Detta framgår av min bok *En Ingemar Hedeniusbibliografi* (1993), såväl av den kronologiska verkförteckningen 1963:10, 1963:11, 1972:1, 1977:1 som av föredragslistan s. 167 under 1960. Men i den kronologiska verkförteckningen borde under 1974 ha tillagts: *Om normutsagor och performativer m.m.* I: Filosofiskt herbarium tillägnat Ivar Segelberg på hans 60-årsdag, s. 72-85. Red.: Helge Malmgren. Göteborg 1974.

Också andra förbiseenden må rättas till. När jag läste Georg Kleins *Skapelsens fullkomlighet och livets tragik* (2005) slog det mig, att i förteckningen s. 172 *Några uttryck som präglats eller lanserats av Ingemar Hedenius* också uttrycket *Det entydiga* (eller: *Oförmåga att tåla det entydiga*) borde ha medtagits under hänvisning till Hedenius' bok *Tröstens villkor* (1959), s. 66 ff. (För ytterligare hänvisningar, se bibliografin s. 74 1958:14.)

Två mycket viktiga namn i Hedenius' filosofiska utveckling har trillat bort i personregistret: Adolf Phalén med referens till s. 13 och 137 f. och C. L. Stevenson med referens till sid. 172. Också John Hospers och P. H. Nowell-Smith bör infogas i personregistret med referens till s. 172.

Ann-Mari Henschen-Dahlquist

Medarbetare i detta nummer: *Erik Carlson* är docent i praktisk filosofi i Uppsala, *Dan Egonsson* är docent i praktisk filosofi i Lund, *Nichlas Johansson* är fil.mag. i statskunskap och filosofi, *Lennart Nordenfelt* är professor vid Tema Hälsa och samhälle vid Linköpings universitet, *Charlotta Weigelt* är fil.dr i teoretisk filosofi i Stockholm och *Johannes Åsberg* är fil. mag. i idéhistoria och läser praktisk filosofi i Göteborg.